

The Journal of Academic Social Science Studies

JASSS

International Journal of Social Science

Doi number: <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS1542>

Volume 6 Issue 6, p. 525-547, June 2013

KIRSAL KADINLARIN TARIMSAL KALKINMA KOOPERATİFLERİ YOLUYLA GÜÇLENMESİ*

*EMPOWERMENT OF RURAL WOMEN THROUGH AGRICULTURAL
DEVELOPMENT COOPERATIVES*

Arş. Gör. Dr. Mina FURAT

Niğde Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü

Abstract

In this study, the aim is to explore the conditions, barriers and potentials of empowerment of rural women who have founded and managed agricultural development cooperatives in their villages or districts. Empowerment of rural women tried to be analyzed with a model including psychological, economical, organizational, social and political dimensions. The sample of the study has been chosen from the list of Food, Agriculture and Animal Husbandry Ministry of the agricultural development cooperations women founded and managed. These cooperatives are Ertuğrul village (Denizli), Akkaya village (Ankara), Sarıcakaya (Eskişehir) and Karabörk ve Kuşköy (Giresun) villages. Interviews have been made with the chairs and active members of these cooperatives. Despite the fact that economic problems emerged regarding state's reduction of general agricultural subsidies in Turkey and the existence of traditional gender assumptions which restrain and limit women's activities and social existence, these women's cooperative could empower its members in the defined dimensions of psychological, economical, social, organizational and political at a certain extent. It has been observed that women's cooperatives in this study

* Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

mainly aimed psychological and economical empowerment. But it has been observed that the most dynamic and efficient elements of empowerment of cooperative and its members are organizational and social empowerment. It has also been ascertained that these two dimensions of empowerment are crucial in the continuation of cooperatives, in the sense that cooperatives without organizational and social empowerment have difficulties to sustain their existence. As the result of research, it has been observed that the economic and psychological empowerment are the basis of empowerment, social and organizational empowerment are the most dynamic processes and political empowerment is the most hardest dimension or result to achieve even all the empowerment dimensions overlap with each other.

Key Words: Rural Women, Agricultural Development Cooperatives and Empowerment

Öz

Bu çalışmada köylerinde veya ilçelerinde tarımsal kalkınma kooperatifleri kuran ve yürüten kadınların güçlenmelerinin koşulları, engelleri ve potansiyellerinin açığa çıkarılması amaçlanmıştır. Kırsal kadınların güçlenmesi ekonomik, psikolojik, sosyal, örgütsel ve politik güçlenme boyutlarını içeren bir model kullanılarak analiz edilmeye çalışılmıştır. Örneklem olarak, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının kadınların kurduğu ve yürüttüğü kadın tarımsal kalkınma kooperatifleri listesinin içinden seçilerek Ertuğrul köyü (Denizli), Akkaya köyü (Ankara), Sarıcakaya (Eskişehir) ve Karabörk ve Kuşköy (Giresun) kooperatifleri seçilmiştir. Bu kooperatiflerin kurucuları ve aktif üyeleriyle mülakatlar yapılmıştır. Türkiye’de devletin genel tarımsal destekleri azaltması sebebiyle ekonomik sıkıntılar yaşanmasına ve geleneksel toplumsal cinsiyet kabullerinin kadınların faaliyetlerini ve sosyal varlıklarını engelleyici ve kısıtlayıcı varlığına rağmen, bu kırsal kadın kooperatifleri belli bir ölçüde üyelerini psikolojik, ekonomik, sosyal, örgütsel ve politik olarak tanımlanan boyutlarda güçlendirmekte başarılı olabilmişlerdir. Bu çalışmadaki kadın kooperatiflerinin kooperatifi kurmaktaki ana amaçlarının ekonomik ve psikolojik güçlenme olduğu ortaya çıkmıştır. Ancak kooperatifin ve üyelerinin bir bütün olarak güçlenmesinde en dinamik ve en etkili öğelerin örgütsel ve sosyal güçlenme olduğu gözlenmiştir. Her iki güçlenme boyutunun da kooperatiflerin devamlılığının sağlanmasında, örgütsel ve sosyal güçlenmeyi sağlayamayan kooperatifler varlıklarını sürdürmekte zorlandıkları için, hayati oldukları da tespit edilmiştir. Araştırma sonucunda, bütün güçlenme boyutları birbiriyle iç içe geçse de; ekonomik ve psikolojik güçlenmenin diğer bütün güçlenme boyutlarının temelini teşkil ettiği, sosyal ve örgütsel güçlenmenin en dinamik süreçler oldukları ve politik güçlenmenin ulaşılması en zor boyut veya sonuç olduğu gözlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kırsal Kadın, Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri ve Güçlenme

I. GİRİŞ

Bu çalışmada amaçlanan, kırsal kadınların, kalkınma kooperatiflerine aktif katılımları ve bu kooperatifin faaliyetleri yoluyla güçlenmelerindeki koşullar, potansiyeller ve engelleri açığa çıkarmaktır. Kırsal kadınların, ülkenin kalkınmasına bağlı olarak güçlenmesinin koşullarını belirleyen faktörler kalkınma kuramlarının feminist eleştirilerini içeren yaklaşımlarca araştırılmış ve tartışılmıştır. Kadınların güçlenmesi problemi, feminist kalkınma kuramlarının, genel kalkınma kuramlarının eleştirmeleri sürecinde ortaya çıkan eleştirel ve politik bir kavramsallaştırma değildir. Feminist kalkınma kuramları içinde özellikle kuzey ülkeleri ve güney ülkeleri arasındaki eşitsizlik ve farklılıkların özel olarak toplumsal cinsiyeti de dikkate alan bir bakış açısıyla araştırılması, politik gündem haline getirilmesi ve az gelişmişlik ve ataerkilliğe çözüm aranması sürecinde ortaya atılmış ve tartışılmıştır. Kadınların güçlenmesine dair bu kavramsallaştırmanın içine, Türkiye'deki kırsal kadınların ve onların kurdukları tarımsal kalkınma kooperatiflerinin, kendilerine özgü koşullarının, sorunlarının ve potansiyellerinin dikkate alınarak katılması bu çalışmada hedeflenmiştir.

Ecevit (1994: 95-97)'ten alıntıyla, Türkiye'deki kırsal kadınların genel sosyo-ekonomik ve politik koşullarını aşağıdaki maddelerle betimleyebiliriz:

1. Kadın, tarımsal ilişkilerin neredeyse tamamına yayılmış, çok yönlü eşitsizliklerle karşı karşıyadır.
2. Kadının içinde bulunduğu toplumsal ilişkiler, geniş bir alanda kadınların ezilmişliğini yansıtır.
3. Kadın kendi emeğinin getirisine sahip olamamaktadır.
4. Kadınlar özellikle ekonomik ve siyasal alanlarındaki güç ve iktidar kaynağı olabilecek ilişkilerin dışında bırakılmışlardır.
5. Kadınlar kendilerini geliştirebilmek için gerekli olan koşulların oluşmasını engelleyen mekanizmalarla karşı karşıyadırlar.
6. Kadınlar hanenin/ ailenin kontrolü altında bulundurduğu tüm değerli kaynakların mülkiyet ve sahiplik konumundan yoksun bırakılmışlardır.
7. Kadınlar kırsal ilişkilerin neredeyse tamamını kapsayan, güçlü, engelleyici ve eşitsiz temelde ataerkil ilişkiler içinde yaşamlarını sürdürme durumunda bırakılmışlardır.
8. Bu çerçevede de, toplumsal güç/iktidar ilişkilerinin dışında tutulabilmeleri için gerekli koşullar oluşturulmuş ve devamlılığı bilinçli olarak sağlanmaktadır.

Bu çalışmada, kırsal kadınların kurdukları ve yürüttükleri tarımsal kalkınma örgütleriyle güçlenmesi, Türkiye’den seçilen bir örnekleme ve psikolojik, sosyal, örgütsel, ekonomik ve politik güçlenmeyi dikkate alan bir modelle analiz edilecektir. Bu örneklem (Ertuğrul köyü (Denizli), Akkaya köyü (Ankara), Sarıcakaya (Eskişehir) ve Karabörk ve Kuşköy (Giresun)) kadınlarının kurduğu tarımsal kalkınma kooperatifleri listesinden (T.C. Tarım Gıda ve Hayvancılık bakanlığından 2012 Mart ayında alınan) seçilmiştir.

II. FEMİNİST KALKINMA YAKLAŞIMLARI VE KADINLARIN GÜÇLENMESİ

Feminist kalkınma kuramları, kısaca Kalkınma içinde Kadın (WID), Kalkınma ve Kadın (WAD), Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınma (GAD), Kadın, Kültür ve Kalkınma (WCD) olarak adlandırılmıştır (Singh S, 2007; Visvanathan, 1997). Genel olarak, kadınların kalkınması sorunu, mevcut kalkınma yaklaşımlarının kadınların sorunlarını çözemediği hatta sosyo-ekonomik durumlarını ve yaşam koşullarını kötüleştirdiği gözlemlendikten sonra, ele alınmaya başlanmıştır. Kadınların kalkınma sorununu ele alan feminist kuram, tarihsel süreç içinde, hem genel kalkınma kuramlarıyla ilişkilenerken hem de birbirinden farklı feminist kuram ve feminist hareketlerden etkilenerek ortaya çıkmıştır. Bu çalışmanın konusunu oluşturan kadınların güçlenmesi kavramı, bu yaklaşımlar içinden Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınma yaklaşımı tarafından, 1984’te Birleşmiş Milletlerin kadınların yaşam koşullarını iyileştirmek için kalkınma stratejileri, kuramları ve araştırmalarını paylaştıkları bir konferans sonrası ele alınmıştır. Bu kavram Sen ve Grown (1988) tarafından adı geçen konferansta DAWN (Yeni bir Dönem için Kadınlarla Kalkınma Alternatifleri) girişiminin oluşmasından sonra açığa çıkarılan bir kavramdır. Farklı feminist düşünürler güçlenme kavramına dâhil farklı içerikleri tartışarak kavramın anlamını zenginleştirmişlerdir. Rowlands (1997: 14) kavramın hem karar verme sürecine kadınların katılımını hem de bu katılımı gerçekleştirmek için kadınların karar verici konumda olmaya kendilerinde hak görmelerini içermesi gerektiğini belirtmiştir. Ona göre, güçlenme süreci de, kişisel, göreceli ve kolektif olarak gerçekleşir çünkü güçlenme kolay bir şekilde ölçülemeyecek veya tanımlanamayacak bir süreç içerir. Ayrıca Parpart, Rai ve Staudt (2002:12-15) güçlenmenin, üzerinde güç sahibi olma (power over), içerden güçlenme (power within), birlikte güçlenme (power with others), bir şeye gücü olma (power to) kavramlarının hepsini kapsayan bir kavram olarak farklı yazarlar tarafından tartışıldığından bahsetmişlerdir. Bu tanımlamalara ek olarak Kabeer (1994) (empowerment from within) içeriden güçlenmeyi, kadınların hayatında değişmez veya tartışılmaz olarak kabul edilen olguları derinlemesine düşünme, analiz etme ve değerlendirmeyi içeren, bireysel görünen problemlerin sosyal sebeplerini açığa kavuşturan bir süreç olarak tanımlamıştır.

Kadınların güçlenmesi kavramı, sonrasında hem uluslararası kuruluşların hem de devletlerin kalkınma politikalarında, ana akım kalkınma söylem ve politikalarının

bir amacı olarak yer almaya başladı. Parpart, Rai and Staudt (2002:7)'ın da belirttiği gibi, güçlenme kavramı, BM ve diğer ana akım kalkınma örgütleri tarafından yalnızca üzerinde güç (power over) sahibi olma anlamında kullanılıyor. Yani, kadınların veya ötekileştirilmiş grupların güçlenmesi; bu grupların kalkınma politikaları gibi politik kararları değiştirmeye gücü olmasını ifade ediyor. Bunu gerçekleştirmek içinse, kalkınma politika ve projeleriyle kadınların güçlenme düzeyinin artması hedefleniyor. Kadınların güçlenme düzeyi ise eğitim düzeyi, üreme sağlığı, kadınların parlamentoda temsili, iş hayatına katılımı gibi ölçülebilir göstergelerle açıklanan bir kavram haline geliyor. Bu kavramın anlamının bu şekilde daraltılması ise, kavramın içerdiği, kadınların birey ve gruba ait, daha öznel güçlenme koşulları ve biçimlerinin, dikkate alınmamasına sebep oluyor.

Güçlenme kavramının anlam içeriğinin genişletilmesi ve yukarıda belirtilen farklı güçlenme biçimlerini içermesi aslında güçlenme kavramının herhangi bir topluluk (çalışma kapsamında kooperatiflerin aktif üyesi olan kırsal kadınlar) ele alındığında psikolojik, sosyal, örgütsel, ekonomik ve politik boyutlarıyla ele alınmasına gerek duyulmasından kaynaklanıyor. Üzerinde gücü olma, bazı şeylerin gerçekleşmesini sağlamak olarak düşünüldüğünde örgütsel, sosyal, ekonomik ve politik boyutları içerebilir. İçeriden güçlenme daha çok bireysel bilinçlenme ve psikolojik güçlenmeyle ilgiliyken, birlikte güçlenme politik boyutu içererek daha çok grup olarak örgütlenme, birlikte ortak hedefler doğrultusunda çalışma, politikleşme ve örgütsel, sosyal ve politik güçlenme anlamına gelebilir. Bu çalışma kapsamında, söz konusu kırsal kadınların güçlenmesi, Lennie (2002)'in ve Allahdadi (2011)'nin güçlenmeye dair modellerinin uyarlamaları ve Gangwar ve diğerlerinin (2004:115) ekonomik güçlenmeye dair tanımlamasının bir uyarlaması kullanılarak analiz edilecektir. Gangwar ve diğerleri (2004:115), güçlenmeyi, kırsal kadınların kendini algılama/analiz etmesi, ekonomik bağımsızlık, sosyal katılım, grup eylemi gibi boyutlarıyla tanımlamışlardır. Lennie (2002) seçtiği örnekte güçlenmenin boyutlarını; psikolojik, sosyal, teknolojik ve politik olarak belirlemiştir. Allahdadi ise (2011) örneğinde güçlenmenin boyutlarını; psikolojik, örgütsel, politik güçlenme ve topluluk güçlenmesi olarak açıklamıştır. Bu güçlenme boyutları arasında psikolojik, ekonomik, örgütsel, sosyal ve politik güçlenme, kadınların yürüttükleri tarımsal kalkınma kooperatifleriyle güçlenmelerini çalışmak için model olarak benimsenmiştir. Güçlenmenin bu biçimlerinin birbiriyle iç içe geçtiği, birbirleriyle etkileştikleri düşünülmektedir.

Psikolojik örgütlenme, kadınların öznel pozisyonları ve kimlikleriyle ilgili olduğu için kadınların güçlenmesinin önemli bir boyutu olarak ortaya çıkmaktadır. Charles (1996), Greenwood (1996) ve Sandoval (1991)'in da belirttiği gibi; kadınların öznel pozisyonları toplumsal hayatta üstlendikleri rollerin ve kimliklerin çeşitliliği ve ayrılığı sebebiyle parçalanmış olarak düşünülebilir. Bu durumda, psikolojik güçlenme

süreci de kadınların kendi değerleri, yetenekleri hakkında daha olumlu bir görüş kazandıkları, yalnız olmadıkları ve bir gruba ait oldukları hissiyatını geliştirdikleri bir süreç olarak ortaya çıkmaktadır (Lennie: 2002). Eğer kadınlar, kendileri için stratejik kimliklerini kendilerini tanımlama, gerçekleştirme ve kendi adlarına karar verme yoluyla oluştururlarsa, kadınlar kendi hayat koşullarını yorumlamak ve neyi değiştirmek istediklerine karar vermek ve sonrasında değiştirmek için yeni bir bilinç kazanabilirler.

Bu çalışmada, psikolojik güçlenme, aşağıdaki Lennie (2002)'in ifadeleriyle tanımlanmıştır:

1. Kendine güven ve değer verme,
2. Değer verildiğini, değerli olduğunu hissetme,
3. İçinde bulunduğu gruba/ kooperatifle ilgili olma, yapılan işlere heyecan duyma ve aktif olmaya hevesli olma,
4. Kendini ifade etmek için kendini özgür hissetme,
5. Kendini içinde bulunduğu gruba/ kooperatife ait hissetme,
6. İyi ve mutlu hissetme

Ekonomik güçlenme ise, Gangwar ve diğerlerinin (2004:115) ekonomik gelir elde etmek için beceri ve çalışma hakkı olmak tanımlamalarına ek olarak, gelir ve kaynakların mülkiyeti üzerinde kontrol sahibi olmakla da tanımlanmıştır. Bunun sebebi girişte de belirtildiği üzere, çoğunlukla, Türkiye'de de gözlendiği üzere, kırsal alanda yaşayan kadınların, aile işletmelerinin varlığının sürdürülmesine kendi emekleriyle katkıda bulunmalarına rağmen kendilerine ait bir gelirleri olmaması ve ekonomik değer taşıyan mallar üzerinde hak sahibi olamamalarıdır.

Örgütsel güçlenme ise, Allahdadi (2011:41) 'den uyarlanarak şu şekilde tanımlanmıştır:

1. Kırsal kadın örgütlerinin rolü hakkında bir bilinç sahibi olmak
2. Örgütün işlerinde devlet ve diğer kurumların teknik desteklerine ulaşabilmek
3. Örgütün üyesi olmakla özdeşleşme, üyeliği benimseme
4. Demokratik, katılımcı ve adil bir örgüt yapısını kurma ve yönetme

Bunlara ek olarak, politik güçlenme, Lennie (2002)'nin tanımlaması kullanılarak aşağıdaki maddelerle tanımlanmıştır:

1. Aile ve toplulukla ilgili meselelerde dinlenilmek ve dikkate alınmak,
2. Politika oluşturma sürecine katılmak,
3. Kendi hayatları ve topluluğun hayatını değiştirmede etkili olabilecek eylemlerde bulunmak,

4. Politikalarda etkili olabilmek için sosyal ağlar kurmak ve lobi yapmak,
5. Kırsal kadınlar hakkındaki önyargıları değiştirmek

Politik güçlenmeye dair bu maddelerin, öncelikli olarak, bu kırsal kadınların yaşadıkları yerelliklerde (köy ve beldelerde), benzeri örneklerin farklı köy ve beldelerde oluştuğunu düşünürsek, sonrasında bölgesel ve ulusal düzeyde gerçekleşebileceğini düşünebiliriz. Politik güçlenme ve örgütsel güçlenmenin birlikte gerçekleşmesi farklı kadın topluluklarının / örgütlerinin yerel, ulusal ve hatta uluslararası düzeyde ortak veya benzer amaçlar için birlikte çalışmalarını ve sorunlarını çözmek için sosyal ağlar ve lobiler yoluyla ortak eylemde bulunmalarını sağlayabilir.

Ancak bu ağlar ve lobiler yoluyla politika üretirken karşılaşılan bazı sorunlarda vardır. Bu sorunlar en temelinde bazı yazarlar tarafından ana akımlaştırma olarak adlandırılmaktadır (Sancar 2011). Kabeer (1994)'in de belirttiği gibi, kalkınma konusunda çalışan kadın veya kalkınma örgütleri kadınlar hakkında politika ve proje yürütürken kararlarını nasıl ve hangi önceliklere göre verdikleri kadınların sosyo-ekonomik ve politik konumuna etkide bulunmaktadır. Yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde örgütlerde uygulanacak politika ve projelerin seçiminde, kadın örgütlerin karar verici olmakta zorluk çekmeleri ve hangi proje veya faaliyete kaynak, emek ve zaman ayırabileceğine karar verememeleri örgütlerin politik bağımsızlığına ve eleştirel ve dönüştürücü gücüne olumsuz etkide bulunmaktadır. Kardam (1989) da kadın taban örgütleri arasında koalisyon, ağ ve ortaklık kurulmasının ancak kadınların temel ihtiyaçlarının karşılanmasının ana amaç olarak benimsenmesiyle mümkün olabileceğini iddia etmektedir.

III. ÇALIŞMAYA DAİR YÖNTEM VE METODOLOJİ

Bu çalışma çerçevesinde, yukarıda açıklanan model kapsamında ve kalkınma, kadın ve güçlenme arasındaki belirtilen kavramsal ve pratik ilişkiler ve sorunlar dikkate alınarak, Ertuğrul köyü (Denizli), Akkaya köyü (Ankara), Sarıcakaya (Eskişehir) ve Karabörk ve Kuşköy köyleri (Giresun) Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri örneğinde bir araştırma yapılmıştır. Bu örneklem, T.C. Tarım, Gıda ve Hayvancılık Bakanlığı'nın kadınların yürüttüğü tarımsal kalkınma kooperatifleri listesinden seçilmiştir. Ayrıca seçim öncesinde bu kooperatiflerin halen aktif olduklarına dair bilgi ilgili Tarım il ve ilçe müdürlüklerinden alındıktan sonra bu kooperatifi aktif olarak yürüten kadınlarla mülakat yapılmıştır. Bu seçim sırasında, farklı kooperatifler arasında bölgesel farklılıklara dayanan farklılıklar olabileceği düşünüldüğü için farklı bölgelerdeki tarımsal kalkınma kooperatifleriyle görüşmeler yapılmak istenmiştir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki kooperatiflerin içinden fiilen aktif olan kadınların yürüttüğü tarımsal kalkınma kooperatifi bulunamadığı için örnekleme dâhil edilememiştir. Görüşmede yarı yapılandırılmış açık uçlu derinlemesine mülakat

tekniki kullanılmıştır. Ayrıca kooperatif üyeleriyle bazı durumlarda toplu halde de görüşülmüştür. Görüşmeler kooperatiflere aktif üye olan (yalnızca üye olmakla kalmayıp kooperatifin işleyişinde ve/ veya yönetiminde de çalışan) kadınlarla yapılmıştır. Görüşmeler yüz yüze, ses kaydı alınarak yapılmıştır.

Sorulan sorular:

1. Aktif üyelerin yaşı, medeni durumu (çocukları olup olmadığı), eğitim durumu
2. Köyün/kasabanın en yakın kente/şehir merkeze ulaşım imkânları nasıl?
3. Köyünüzün/ kasabanızın temel geçim kaynağı nedir?
4. Kooperatifinizin kuruluş hikâyesini anlatır mısınız? Hangi amaçla kimler tarafından kuruldu?
5. Kooperatifinizi kurduktan sonra gündelik hayatınızda (evde/ ev dışında) nasıl değişiklikler oldu? Bu değişiklikler sizi nasıl hissettirdi?
6. Kooperatifinizi kurduktan sonra kendinizi daha güçlü, güvenli hissediyor musunuz? Neden?
7. Geleceğinizle ilgili beklentilerinizde ne gibi değişiklikler oldu? Nasıl?
8. Kooperatifinizi kurduktan sonra gelirinize bir değişiklik oldu mu? Olduysa, bu gelir artışını nasıl değerlendirdiniz?
9. Kooperatife katılmanız aile bireyleriyle olan ilişkilerinizde değişiklikler yarattı mı? Neler hissetmeye başladınız? Düşünceleriniz, duygularınız değişti mi? Nasıl?
10. Kooperatifinizi kurduktan sonra köydeki diğer kadınlarla (kooperatif çalışmalarına katılan ve katılmayan) ve köy/kasabadaki diğer insanlarla ilişkileriniz değişti mi? Nasıl?
11. Kooperatifinize katılan diğer kadınlarla dayanışmanız arttı mı? Sorunlarınız olduğu zaman nasıl çözüyorsunuz?
12. Kooperatifinizin geleceği için ne gibi çalışmalarınız ve beklentileriniz var?
13. Kooperatifinizin çalışmalarında devlet kurumlarından (Kaymakamlık, Tarım İl ve İlçe müdürlükleri ve muhtarlık) destek aldınız mı? Onlarla nasıl sıkıntılar yaşadınız? Varsa, bu sıkıntılarınızı çözebildiniz mi?
14. Kooperatif ürünlerinin üretilmesi ve pazarlanmasında karşılaştığınız sorunlar neler?
15. Bu köydeki kadınlara yönelik ne tür çalışmaların yapılmasını istersiniz?

IV. KIRSAL KADINLARIN TARIMSAL KALKINMA KOOPERATİFLERİ VE GÜÇLENME

Kırsal kadınların tarımsal kalkınma kooperatifleriyle güçlenmesini analiz ederken kullanılan model psikolojik, sosyal, örgütsel, ekonomik ve politik güçlenmeyi içermektedir. Çalışmada, bu güçlenme boyutlarının gerçekleşme sürecinde iç içe geçtikleri gözlenmiştir. Türkiye’de ve benzeri az gelişmiş ülkelerde yapılan başka çalışmalarda görüldüğü gibi (Ecevit, 1994, Hoşgör and Smits, 2006, Safiliou-Rotschild

ve diğerleri, 2007), kırsal kadınlar genel olarak eğitime, mesleki eğitime, tarımsal veya yerel pazarlara erişimde zorluk çektikleri için sosyo-ekonomik ve politik olarak dezavantajlı bir konuma sahipler.

Bu çalışmada, ilk önce kooperatiflere aktif üye olan kadınların sosyo-ekonomik ve politik konumlarını ortaya çıkarmak için; bu kadınların yaşadıkları yerelliklerin sosyo-ekonomik özellikleri ve temel gelir kaynakları; kırsal veya kentsel özellikleri ve en yakın kentsel merkezle ulaşım ve pazar ilişkilerinin güçlenmelerine olası etkileriyle analiz edilmiştir. İkinci olarak, bu kadınların bir kadın olarak karar verici ajan olma özellikleri, kooperatiflerin kuruluş hikâyeleriyle analiz edilmeye çalışmıştır. Bunlara ek olarak, kadınların güçlenmesini analiz ederken, kadınların ekonomik güçlenmesi; gelir elde etme olanakları, gelir ve diğer ekonomik kaynakları kontrol yetenekleri üzerinden analiz edilecektir. Başka güçlenme analizleri için araştırılan konular şöyle başlıklandırılmıştır:

1. Psikolojik güçlenme, kendini tanımlama, kendinin farkında olma ve grup kimliği
2. Sosyal Güçlenme, sosyal ve ekonomik ağlar kurma, sosyal beceriler ve yetenekler edinme
3. Örgütsel Güçlenme, örgütsel yönetim becerileri geliştirme ve eşitlikçi, demokratik ve katılımcı örgüt yapıları oluşturma
4. Politik güçlenme

Tablo 1: Kadınların Kooperatifler Yoluyla Güçlenmesine Genel Bakış

	Ertuğrul köyü	Akkaya köyü	Sarıcakaya ilçesi	Karabörk ve Kuşköy köyleri
Aktif üyelerin yaş grubu ve medeni durumu	Aktif üyelerin çoğunluğu 40 yaşın üstünde, çocuklarını büyütmiş evli kadınlar.	Aktif üyelerin çoğunluğu 40 yaşın üstünde, çocuklarını büyütmiş evli kadınlar.	Aktif üyelerin çoğunluğu 40 yaşın üstünde, çocuklarını büyütmiş evli kadınlar.	Aktif üyelerin çoğunluğu 40 yaşın üstünde, çocuklarını büyütmiş evli kadınlar.
Aktif üyelerin eğitim durumu	İlkokul mezunu.	İlkokul mezunu.	Kooperatif başkanı lise mezunu, diğerleri ilkokul mezunu.	Kooperatif başkanı lise mezunu, diğerleri ilkokul mezunu.
Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin Yerel Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Özellikleri	Meyve ve sebze tarımının geçinmelerine yetmemesi, turistik ve sanayileşmiş Buldan ilçesine yakın, kadınların ekonomik girişimlerinin kabul gördüğü bir köy. Ayrıca köyde genç nüfus sıkıntısı var.	Meyve ve sebze tarımının geçinmelerine yetmemesi, geleneksel ürünleri olan domatesin gelir getirmemesi durumu var. Turistik Nallıhan ve Beypazarı ilçelerine ve Ankara'ya yakın olduğu için, köyde yaşayanların bazıları buralarda çalışabiliyor.	Meyve ve sebze tarımında seracılık geliştiği ve ticarileştiği için, sera borçları ödenebildiği için sıkıntıları az olan bir yer, kadınlar göreceli olarak daha rahat ticari ve ekonomik faaliyetlerde bulunabiliyor.	Köyler dağlık ve yoksul, geleneksel ürün olan fındık artık geçime yetmiyor. Ancak, köylerde yurtdışına göç olduğu için, yazın gelen göreceli olarak zengin aileler de var. Ayrıca köyde genç nüfus sıkıntısı var.

Tablo 1: Devamı

	Ertuğrul köyü	Akkaya köyü	Sarıcakaya ilçesi	Karabörk ve Kuşköy köyleri
Kuruluş hikâyesinde temel aktörler	Kooperatif başkanı, kuzeni tarım ilçe müdür. Veterinerle konuşarak, ilgili tarımsal desteklerden haberdar olarak karar vermişler.	Tarım B. çalıştayı sonrasında kooperatifin aktif üyesi olan kadınlar ilgili tarımsal desteklerden haberdar olarak karar vermişler.	Tarım B. çalıştayı sonrasında kooperatifin aktif üyesi olan kadınlar ilgili tarımsal desteklerden haberdar olarak karar vermişler.	Kooperatif başkanı olan kadın, tarım ilçe müd. desteğiyle, ilgili tarımsal desteklerden haberdar olarak karar vermiş, ilgili bütün işleri tek başına yürütmüş.
Ekonomik güçlenme	Kooperatife üye kadınların, evlerinde ve kooperatiflerin ekonomik kararlarında ortak karar verici konumu var ancak, kooperatiflerini n ekonomik sorunları da var.	Kooperatife üye kadınlar, evdeki ekonomik kararların alınmasında etkili olabilmek için mücadele veriyorlar, Örneğin, hangi ürünün nasıl üretileceği konusunda. Kooperatifin salça fabrikası kurma projesi var ve ekonomik gelir yaratıp yaratamayacağı henüz belirsiz.	Kooperatife üye kadınların, evlerinde ve kooperatiflerin ekonomik kararlarında ortak karar verici konumu var. Ayrıca kooperatif kurulduktan sonra kendi işlerini de kurarak güçlendiklerini ifade ettiler.	Kooperatife üye kadınlar, eşlerinden ekonomik olarak eşlerine bağımlı, kooperatif henüz bir ekonomik gelir yaratmakta başarısız olmuş. Gelen süt sığırlarının süt verme kalitesinde sorunlar yaşanmış, çıktı gözüken kredileri gelmemiş, ama diğer gelir getirici faaliyet arayışları devam ediyor.
Psikolojik güçlenme	Var	Kısmen var	Var	Yok
Sosyal güçlenme	Kısmen var	Kısmen var	Kısmen var	Yok
Örgütsel güçlenme	Var	Kısmen var	Var	Yok
Politik güçlenme	Kısmen var	Yok	Kısmen var	Yok

Not: Kısmen var dememin sebebi üyelerin hepsi için geçerli olup olmadığını bilememem.

a. Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin Yerel Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Özellikleri

Bu çalışma kapsamında, ilk fark edilen unsurlardan biri, ilgili yörenin, en yakın kente ulaşım ve kentle ilişkisinden etkilenen sosyo-ekonomik ve kültürel özellikleridir. Bu çalışmada kentsel ve kırsal özelliklerin iç içe geçtiği ve bazen köylerde kentle yakın ilişkiler kurulabildiği (Akkaya Köyü örneğinde olduğu gibi) bazen de ilçe olan yerlerin (Sarıcakaya gibi) köye benzer ekonomik ve sosyal ilişkilere sahip olduğu gözlenmiştir. Ancak en yakın kente ulaşımın (hem ekonomik hem de kültürel özellikler açısından) kentsel özelliklerin benimsenip benimsenmemesinde etkili olduğunu söyleyebiliriz. Kente uzaklığı daha fazla olan yerlerde, ekonomik gelir kaynağı olan ürünlerin pazarlanması ve taşınması daha sorunlu olabilmektedir. Ayrıca, daha önceki çalışmalarda da görüldüğü gibi (Ecevit Y ve Ecevit M., 2002), kente yakın olan köylerde, hanelerin erkek üyeleri (Akkaya köyü gibi) şehirde tarım dışı sektörlerde istihdam olanakları bulabilmektedir. Bu örnekte, Denizli Ertuğrul köyü, emek yoğun meyve ve sebze üretiminin devam ettiği, ayrıca kooperatif vasıtasıyla, süt sığırcılığı üretiminin ticari yapılmaya başlandığı bir köydür. Bunun sebebi köy halkının geleneksel emeğe dayalı tarımsal üretimdeki gelirlerinin, hanelerinin yeniden üretimine yeterli gelmemesidir. Giresun'a bağlı Karabörk ve Kuşküy köyleri ise, şehir merkezinden oldukça uzakta, dağlık ve geleneksel fındık üretimi artık geçinmeye yetmeyen (devletin desteğinin de kalkmasıyla beraber), köy hanelerinde nüfusun yaşlandığı, yazın köye tatil amaçlı gelenlerin çok sayıda olduğu köylerdir. Bu iki köydeki ortak kooperatif, burada yaşayan halkın geçinmesini sağlamak için; geleneksel süt sığırcılığının, geçimlik üretimden, ticari bir dönüşümünü hedeflemiştir. Ancak, geleneksel ineklerin kalitesi ve dolayısıyla elde edilen süt kalitesindeki problemler ve hayvan yeminin çok pahalı olması sebebiyle, yeterli gelire ulaşamamıştır. Ankara Akkaya köyü ise, Ankara'nın yerel turizm yapılan Nallıhan ve Beypazarı ilçelerinin ortasında olması sebebiyle, hane halklarından bazı insanların yerel turizmde ve Ankara merkezinde çalışma olanağı bulabildiği bir yerdir. Ancak, belirtilen diğer örneklerde olabildiği gibi geleneksel tarımsal üretimin (salatalık, patlıcan, domates, biber, kabak ve havuç vb. ürünler) eskisi gibi gelir getirmediği ve bu yüzden tarımsal üretimlerini daha fazla değer üretebileceği bir alana, örnekte domates fabrikası, dönüştürme amacı güdülen bir yerdir. Benzer bir şekilde Denizli Ertuğrul Köyünde de süt sığırcılığına, emek yoğun çalışma saatleri zaten fazla bir tarımsal üretimin varlığına rağmen başlanmıştır. Sarıcakaya ilçesinde ise, tarımsal üretim, yörenin iklimsel özellikleri ve seracılık sayesinde daha gelir getiren (yılda 2 kez temel, 2 kez yan ürünlerin alındığı), daha az riskli bir üretim biçimi olarak devam ediyor. Ayrıca, kooperatifin, son birkaç yılda ürünlerin sertifikalanması, pazara ulaşması ve satılması aşamasında üreticilere desteği olmuş. Bütün tarımsal üretim yapılan kooperatiflerde, arazinin küçüklüğü ve parçalı yapısı üretimin verimliliğini ve geliri düşüren bir unsur olarak belirtildi.

b. Kooperatiflerin Kuruluş Hikâyeleri ve Kadınların Karar Verici Konum ve Eylemleri

Öncelikle, bu kadınların yürüttükleri tarımsal kalkınma kooperatiflerinin, o köyde veya yörede başka kooperatif bulunmadığı için (erkeklerin yürüttüğü) açılabilmesini belirtmek gerekir çünkü yasal olarak her köyde ancak bir tarımsal kalkınma kooperatifi açılabilir. Bu kooperatifleri açmaya karar veren kadınların bu kararları verme biçimleri, kendi sosyo-ekonomik konumlarını değerlendirmeleri ve bu konuda bir şeyler yapmaya istekli olmaları, güçlenmelerini etkileyen bir durum olarak ortaya çıkıyor.

Kuruluş hikâyelerinde belirgin başka bir unsur ise bu kooperatiflerin kuruluş aşamasında Tarım, Gıda ve Hayvancılık Bakanlığının, ilgili Tarım ilçe müdürlüklerinin örgütlenme bölümlerinden hem finansal hem de örgütle ilgili işlerin yürütülmesine dair destek almaları. Finansal desteğin temelinde kooperatiflere sera kurmaları veya ahır yapmaları ve krediyle süt sığırları almaları için destek verilmiş. Ancak Giresun Karabörk ve Kuşköyü kapsayan kooperatif, daha önce de belirtildiği gibi sığırların niteliklerinin söz verildiği gibi olmadığı konusunda şikâyetçi. Devletin desteğine rağmen bu kadınların kooperatifi yürütmeye karar verme aşamasında, istekli bir grup kadının kooperatif için çalışmaya istekli olması önem kazanıyor. Başka bir önemli durum ise bu desteklerin öncelikle yeşil kartlı, yani ekonomik durumu en kötü olan köylü ailelerine verilmek istenmesi. Kadınlar, bunun da, yeşil karta sahip olan daha fakir köylülerin bu yatırımı yürütmeleri konusunda daha fazla zorlanmaları sebebiyle, kooperatifin işini güçleştiren bir durum olarak belirttiler. Kooperatif başkanı olan kadınların kooperatifi kurma sebepleri veya kooperatifin kurulma sebebi olarak temelde belirttikleri ortak sebepler ise; köydeki hanelerin ekonomik gelirlerini arttırmak ve kadınlar olarak ailelerine ve köye daha fazla ekonomik katkıda bulunmak, yaptıkları tarımsal üretimin gelirini ve kalitesini arttırmak olarak sayılabilir. Görüldüğü gibi kadınların bu kararı almasında temel unsur hep ekonomik güçlenmeyi hedefler görünüyor.

Başka bir unsurda, kooperatifi kurarken, bu kadınlar, kendilerini, ailelerinden farklı bireyler olarak düşünmemişler. Kuruluş hikâyeleri hakkında söylenmesi gereken başka bir önemli unsur ise, bu kadınların, genel olarak, bakım gerektiren küçük çocukları olmaması; bekâr veya doğurganlık yaşını geçmiş veya çocukları büyük olan kadınlar olması gibi görünüyor.

Yine bu kadınların ortak özellikleri olarak; sosyal ağları oluşturma konusunda şanslı (ya aile ya da tanıdıkları vasıtasıyla resmi ilişkileri kurmak ve yürütmek için gerekli kişileri tanıma veya kolayca tanışma) olduklarını söylemek gerekir. Bu şansın oluşmasında, Bakanlığa bağlı çalışan Kadın Çiftçiler Daire Başkanlığı'nın düzenlediği kadın çiftçilere yönelik çalıştaylar oldukça etkili olmuş. Bu çalıştaylar sayesinde, hem

tarımsal üretim hem de kadınların tarımdaki konumuyla ilgili konularda hem bilgilendirme hem de bilinçlenme şansları olmuş. Bu çalıştaylara davet edilmelerinde, ilçelerinde tarım ilçe müdürlüklerinde kendilerini tanıyan memurların olmasının büyük etkisi olmuş. Bu çalıştay sonrasında da, kooperatifleri kuran kadınlara, kooperatif kurmaları ve devletten kooperatif çalışmaları için (seracılık yada süt sığırcılığı için) destek almaları önerilmiş, onlar da bunu kabul etmişler. Ayrıca kooperatifte aktif üye olan kadınlar, tarımsal üretim yaptıkları alanda yeni uygulamalar veya teknolojileri takip eden, eğitim ve sosyalleşmeye açık ve kooperatifle ilgili işleri yürütmek için gerekli ticari, bürokratik ve hukuksal işleri takip edebilecek kadar eğitilmiş olan kadınlar. Yani kooperatif kurmalarında ve/veya kooperatife katılmalarında kendi yetileri ve sosyo-ekonomik özellikleri ön plana çıkıyor.

c. Kooperatife Aktif Üye Olan Kadınların Ekonomik Güçlenmesi

Kooperatife aktif üye olan kadınların ekonomik olarak güçlenmesi aslında hem kadınların mekânları kullanımı hem de cinsiyete dayalı iş bölümüne bağlı olarak ortaya çıkıyor. Bu da yöresel kültürel kabullere göre değişkenlik gösteriyor. Bazı kooperatiflerde kadınların aktif olarak finansal işlerle ve ticaretle uğraşması daha az bir direnişle karşılaşırken (Eskişehir Sarıcakaya ve Denizli Ertuğrul) bazı yörelerde (Giresun Karabörk ve Kuşköy, Ankara Akkaya) görece daha fazla bir direnişle karşılaşılıyor. Ayrıca kadınların kooperatif işleri için bürokratik işlerle uğraşması, ilgili devlet kurumları ve firmalarla görüşmeler yapması ve bunun için seyahat ve toplantılara katılması da direnişle karşılaşabiliyor. Bu yöresel farklılık, özellikle kooperatife aktif üye olan kadınların sayısının azlığında veya çokluğunda ortaya çıkıyor. Daha fazla direnişle karşılaşılan yerde, kadınların pek çoğu eşlerinden veya ailelerinden, kooperatifin faaliyetlerine katılmak için izin alamıyor. Kooperatiflerden birinin başkanı, eşinin önce kendisinin bu işlerle uğraşmasına karşı çıktığını sonra eşinin anne ve babasının desteğini alarak bu işi yaptığını söyledi. Ayrıca pek çok kadın çevresinden; kadınlar bu işi yapamaz, parasal işleri yürütemez diye tepkiler aldığını belirtti. Oldukça başarılı bir kooperatifi yürüten Eskişehir Sarıcakaya'daki kooperatifin başkanı ise, "Artık bu işten sıkılmadın mı? Bırak bu işi erkekler yapsın, diye yorumlar aldığını söyledi." Ama kooperatifine katılan kadınların kendi emekleriyle para kazandıkları ve bu konuda başarılı oldukları için, kendilerinin patron olduğunu, evde daha fazla sözlerinin geçmeye başladığını da söyledi. Kooperatif olarak, şimdiye kadar devletten sera için aldıkları kredileri ödeyebildiklerini, zaman zaman ödeyemeyen üyeler olduğu zaman, kooperatifin ödeyebilen ortaklarının birlikte tüm borçları ödediklerini de belirtti.

Diğer kooperatiflerde kadınlar, ekonomik gelirlerin üzerindeki kontrolleriyle ilgili olarak, aile içinde ekonomik kararları eşleriyle beraber verdiklerini zaten kooperatif yoluyla elde edilen gelirle kooperatifin borçlarını ödemeye çalıştıklarını söylediler. Karabörk ve Kuşköy'ün ortak kooperatifinin başkanı ise henüz ekonomik olarak başarılı olamadıklarını; bu yüzden kooperatifin adını kullanarak başka işler de yapmak istediklerini (çeşitli el işleri, geleneksel gıdalar gibi) ama bu faaliyetlerle ilgili devlet kurumlarından destek almaya çalıştıklarında, hakları olan eğitim ve diğer

hizmetlerden faydalanamadıklarını belirtti. Ona göre, kadınların başarılı olmasını istemiyorlar ve yahut umursamıyorlar.

Kooperatifin ekonomik faaliyetleri ile ilgili bir başka sorun ise, ağır iş yükü nedeniyle (tarımsal üretim ve ev içi ücretsiz emek) kadınların diğer başka işlerine yan faaliyet olarak bu işi yaptıkları için sıkıntılar yaşamaları. Özellikle, hane halkının evde hizmetler aksadığı zaman şikâyetçi olabilmeleri veya kendilerinin sağlık sorunları yaşayabilmeleri (özellikle tarımsal emek yoğun işlere artı olarak hayvancılık yapılan Ertuğrul köyünde kadınların pek çoğu yem torbalarını taşımaktan bel ve sırt ağrıları çekiyorlardı)

Kadınlar, kooperatifin ana ekonomik faaliyetinden gelir kazanmak için uğraşırken, bazı yapısal sorunlarla da karşılaşmış. Özellikle süt sığırcılığı yapılırken, ineklerin süt verebilmeleri için iyi beslenmeleri gerekiyor ancak yem fiyatları geçen sene içinde çok artmış. Özellikle yem bitkisi üretmeden süt sığırcılığı yapılan yerlerde, hem devlete kredileri ödemek hem de yemi almakta bazı kooperatif üyeleri çok zorlanmışlar. Çünkü kooperatifin borçları ödemeyebilmek için süt satabilmeleri gerekli. Akkaya köyünde ise ekonomik gelir elde edip edemeyecekleri henüz belirsizdi. Çünkü devletten hibe ile aldıkları domates salça fabrikası henüz faaliyete geçmemişti.

Ayrıca bunlara ek olarak, köylerdeki genç nüfusun iş bulup şehre göç etmesine bağlı olarak nüfusun yaşlanması sebebiyle kadınların iş yükünün daha da artması, hem tarlada çalışacak hem de hayvan bakabilecek genç insanların azalması söz konusu. Bu durum özellikle Denizli Ertuğrul köyünde geçerliydi.

Kadınların ekonomik güçlenmesine etkide bulunacak önemli etkenler olarak şunlar belirtilebilir:

1. Türkiye tarımının geçirdiği dönüşüme bağlı olarak tarımsal üretimden elde edilen gelirlerin azalması,
2. Bu değişime bağlı olarak kooperatif aracılığıyla sera ve ahır kurmak için alınan kredileri geri ödemekte zorluklar yaşanması,
3. Kadınların ürünlere dair teknik bilgilere, ürünleri pazarlamak için gereken sosyal sermaye ve yetkinliğe sahip olup olmamaları,
4. Girişimci ve kolay pes etmeyen kişiler olup olmamaları,
5. Devlet kurumlarında ve diğer iş yaptıkları ilgili yerlerde önemli tanıdıkları ve sosyal sermayeleri olup olmadığı

d. Kooperatife Aktif Üye olan Kadınların Psikolojik Güçlenmesi, Kendinin Farkında olma ve Grup Kimliği

Bu çalışmada kadınların psikolojik güçlenmesi, kadınların kooperatife aktif üye olan kadınlarla grup olarak ilişkilenmeleri, kendilerine güvenmeleri ve kendilerini grubun değerli bir üyesi olarak görmeleri, kooperatif içinde kendilerini ifade edebilmeleri ve kooperatifin amaçlarıyla bütünleşerek bir birliktelik duygusu yaşayıp yaşamamalarıyla ilişkili olarak ele alınmıştır. Tanımı gereği, örgütsel güçlenmeyle ve

sosyal güçlenmeyle ilişkilidir çünkü; kendilerini gruba ait hissedip hissetmedikleri aynı zamanda örgüt kültürü ve sosyal güçlenmeleriyle de ilişkilidir.

Sarıcakaya kooperatifinde kadınlar ekonomik olarak güçlendikleri için kendilerine olan güvenlerinin arttığını ifade ettiler. Bunun dışında kooperatif içinde ekonomik olarak zor duruma düşenlere kooperatif olarak destek olunabildiği düşünülürse grup içi bir dayanışma ve ortak hareket etme ve birliktelik duygusunun olduğunu söyleyebiliriz. Ancak kooperatife üye olan kadınların ekonomik ortaklığın ötesinde gruba aidiyet hissetmediklerini belirsizdir. Benzer bir şekilde Ankara Akkaya kooperatifindeki kadınlarda ekonomik kararların verilmesi ve yürütülmesi konusunda ortak hareket edebilmişler. Aynı zamanda kooperatif başkanı, kooperatif toplantılarının, tarımsal üretim ve diğer ailevi ve özel sorunların paylaşılabilmesi için bir fırsat olduğunu ama maalesef toplantılar için vakit bulmakta zorlandıklarını ifade etti. Her iki kooperatife üye olan kadınlar için toplantılara zaman bulmak ve grup faaliyetlerine katılmak hem zevkli hem de zor olan bir şey olarak ortaya çıkıyor.

Ertuğrul köyünde kooperatife katılan üyeler arasında bir birliktelik olması, üye kadınların çoğunun akraba ve arkadaş olması sebebiyle mümkün olmuş. Kooperatif başkanı kendisinin ve bir kuzeninin kooperatife üye bulmak ve sonrasında kooperatifi yürütmek için çok çalıştıklarını söyledi. Ancak kooperatife katılan bazı üyelerin de zaman zaman maddi zorluklar sebebiyle kendisi ve diğer üyelerle sorun yaşadığını belirtti. Bu kooperatif içinde belki birbirine daha yakın olan birden fazla grup olduğunu varsayabiliriz. Ancak kooperatif ekonomik güçlülere ve bazı anlaşmazlıklara rağmen yakın ve şeffaf ilişkiler ve sorunların açıkça konuşulabilmesi sebebiyle varlığını koruyabilmiş.

Karabörk ve Kuşköy kooperatifinde ise psikolojik güçlenmenin, kooperatif üyelerinin kendilerini ait hissetmelerinin yaşanan ekonomik sorunlar sebebiyle pek de oluşmadığını söyleyebiliriz. Kooperatif başkanı, ayrıca, kadınların kendilerine inanmalarının, köyde genel olarak yeni bir şeyler yapmanın fayda getirmeyeceği görüşü hâkimken, zor görüldüğünü söyledi.

e. Kooperatife Aktif Üye olan Kadınların Sosyal Güçlenmesi

Sosyal olarak güçlenme, kadınların kooperatifin temel ekonomik faaliyetinin yürütülmesinde gerekli olan nitelikleri kazanmaları sürecinde ortaya çıkmaktadır. Bu nitelikler, hem ilgili ekonomik faaliyetle ilgili becerilerin edinilmesi, hem de kooperatifin diğer kurum ve kuruluşlarla olan sosyal ve ekonomik ilişkilerinin (ilgili devlet kurumları, özel şirketlerle kurulan ilişkiler) yönetilmesine dair becerilerin edinilmesi olarak ortaya çıkmaktadır. İlgili ekonomik faaliyetlerle ilgili beceriler; süt sağma, ahırın ve sığırın temizliği, seralarda üreticilik için gerekli bilgiler, teknik olarak gerekli makine ve teçhizatın satın alınması ve bakımı, ürünlerin paketlenmesi, pazarlanması ve satılmasına dair bilgi ve becerilerin edinilmesi vb. beceriler olarak ifade edilebilir.

Bu güçlenme anlamında en başarılı kooperatif Sarıacakaya kooperatifi olarak görünmektedir. Çünkü kooperatif üyeleri seracılık konusunda sürekli eğitim ve

danışmanlık hizmetleri almaktadırlar. Ayrıca kooperatifin başkanı sürekli ürünlerin paketlenmesi ve pazarlanmasıyla ilgili kanun ve yönetmeliklerle ve diğer teknik bilgilerle ilgili araştırma yapmakta ve üyelerini bilgilendirmektedir. Kooperatif başkanının Tarım İlçe Müdürlüğünde sözleşmeli çalışan da olması sebebiyle kooperatifin işlerinin yürütülmesinde ilgili bilgilere kolayca ulaşabilmektedir. Ayrıca kooperatif üyelerinin bilinçlendirilmesi ve aktif katılımı sayesinde ürünlerini satarken bir ölçüde pazarlık gücü de edinmiştir.

Bu kooperatiften sonra en başarılı örnek, Ertuğrul köyüdür. Bu kooperatifin başkanı da kooperatifin hayvan yemini ucuza almak ve sütü mümkün olan en yüksek fiyata satmak için araştırma yapmakta, konuyla ilgili diğer kooperatiflerle ve üretici birliklerle ilişkiler kurmakta, bakanlığın düzenlediği seminer ve diğer toplantılara katılmakta, sürekli olarak ilgili tarım ilçe müdürlüklerinden danışmanlık almaktadır. Ancak; kooperatifin pazarlama gücü, bazı kooperatif üyelerinin borçlarını ödeyememeleri, sığırların bakımında aile işgücünün yetersiz kalması gibi sebeplerle sınırlı kalmıştır. Ayrıca kooperatif başkanı, kooperatif üyelerinin bazılarının kendisini dinlemeyip yüksek fiyat veren ama güvenilmez bir kooperatife süt sattıkları ama paralarını alamadıkları için zor durumda olduklarını da söyledi. Bu problemin de sosyal ekonomik ağlardan yeteri kadar yararlanamamak ve bu konularda bilgilenmemekten kaynaklandığını söyleyebiliriz.

Akkaya kooperatifi fiilen ürünlerin pazarlanması veya satışı üzerinde bir çalışma yapmadığı, planladıkları fabrikayı kuramadığı için henüz sosyal güçlenmeye etkide bulunmamıştı. Ancak kooperatif başkanı da ürünlerin pazarlanmasında birlik olunabilmesini ve ortak pazarlama şansı yaratılmasının önemli olduğunu söyledi.

Karabörk ve Kuşköy kooperatifi ise sosyal güçlenmeyi geliştirmekte, kooperatif için gelir getirici ekonomik faaliyetler geliştirmekte veya gerekli eğitim ve sosyal becerileri geliştirecek ortamları yaratmakta (ilgili kurumlara başvurularına rağmen) başarılı olamamışlardır.

f. Kooperatife Aktif Üye olan Kadınların Örgütsel Güçlenmesi

Kooperatiflerin örgüt olarak güçlenme sağlayabilmeleri için iki unsur önem kazanmaktadır. Örgüte demokratik katılım ve örgütün eşitlikçi karar verme mekanizmaları olması ve örgütün yönetim becerilerinin yeterli olması; örgütün üyelerini kaybetmemesi ve faaliyetlerini yeterli düzeyde sürdürmesi için gerekli bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Örgüte katılımın demokratik olarak sağlanmasında ayrıca örgüt içindeki faaliyetlerin yürütülmesinde, gönüllü ve gelir getirici faaliyetlerin üyeler arasında eşitlikçi dağıtılması önemli bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Genellikle üye kadınlar, kooperatifin ekonomik gelir getirici faaliyetlerini destekleyen eğitim faaliyetleri ve örgütün yönetilmesiyle ilgili faaliyetlere günlük iş yüklerinin fazla olması ve ev içinde bakım emeği harcamaları sebebiyle güçlkle

katılabilmektedir. Bu da bazen gönüllü yapılan işlerin ve örgütün yönetilmesiyle ilgili muhasebe, ilgili eğitim ve araştırma faaliyet ve toplantılara sınırlı sayıda üyenin katılabilmesine sebep olmaktadır. Örneklemedeki bütün kooperatiflerde, görevlerin üyeler arasında eşit dağıtılamaması ve yönetim işlerinin 1-2 kişi tarafından yürütülmesinden bahsedildi. Bunlara ek olarak, örgüt içi demokrasinin sağlanması ve örgütle ilgili kararların ortaklaşa verilebilmesi veya en azından kararlarla ilgili hesap verilebilirliğin ve şeffaflığın olmasını, katılımın sürekliliğinin sağlanmasında etkili olduğu belirtilmelidir.

Örgüte katılımın sağlanmasında ayrıca örgüte ait ortak kullanım alanlarının olması da önemli bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Böyle bir mekân olmadığı durumlarda kadınlar ev toplantıları yapmaktadırlar ancak; bu ortak bir sosyalleşme ve iş yapma mekânının eksikliğini giderememektedir.

Yönetim becerilerinin oluşturulması, biraz önce belirtilen faaliyetlerin yürütülmesi için gerekli yeteneklerin geliştirilmesiyle de yakından ilgilidir. Özellikle, ürünün pazarlanması ve satılması ile ilgili örgütsel başarı ve pazarlık gücünün geliştirilmesi ve ilgili kanunlar, yönetmelikler ve ilgili kurumlarla etkili ve başarılı ilişkiler kurmak da önem kazanmaktadır. Buna iyi bir örnek olarak Sarıcakaya kooperatifinin başkanının yaptığı çalışmalar verilebilir. En son dönemde, yeni bir toptan satışla ilgili kanun maddesinde, kooperatif veya üretici örgütlerine vergi indirimi yapılmasıyla ilgili çalışmalar yapıyordu.¹

g. Kooperatife Aktif Üye olan Kadınların Politik Güçlenmesi

Politik güçlenme, bu kooperatife katılan kadın üyeleri; topluluklarıyla ilgili meselelerde sözlerinin dinlenmesi, kendi hayatları ve topluluğun hayatını değiştirmede etkili olabilecek eylemlerde bulanabilme, kırsal kalkınmayla ilgili politikalarda etkili olabilmek için lobi ve sosyal ağlar kurmak ve kırsal kadınlarla ilgili ön yargıları değiştirmek gibi durumları kapsamaktadır. Bu durumların hepsinin veya birkaçının oluşabilmesi yukarıda belirtilen psikolojik, ekonomik, sosyal ve örgütsel güçlenme biçimlerinin oluşabilmesine bağlıdır. Kabeer (1994)'in belirttiği gibi, kadınların öncelikle hayatlarıyla ilgili değişebilecek ve değişmesini istedikleri şeyleri belirlemeleri ve daha sonra da bu konularda kadınlar grubu olarak gerekli sosyal ve örgütsel ağları kullanarak eylemde bulunmaları gereklidir. Bu kadınların değişim yaratmak istedikleri alanı belirlemeleri ve sonrasında bu alanda çalışmalarını için, öncelikle kendi değerlerine ve bütün olarak kadın grubunun değerine dair bir bilince

¹ “Bu son hal yarasındaki değişikliklerle bizim gibi kooperatif ve üretici birlikleri gerçekten iyi yere gelecekler ne olacak üye sayısı artacak, bildirimlerle hallerden geri dönüş olacak ve kooperatiflere para akışı sağlanmış olacak belirli bir miktarda. Tamam, küçük küçük miktarlar ama toplandığında birçok şeyi güçlendirecek küçük kooperatiflerde.” “Hal’e gönderilen mallardan satın alanların halen ödedikleri bir miktar var hale ödüyorlar bu üreticiden kesilmiyor yani satın alan adam hale ödüyor. Biz bu şekilde birlikte yaptığımız zaman ben kooperatif olarak, birlik olarak, ziraat odası aynı şekilde bu işi yaptığında o satıcı yani mali alan tüccar tacir market her kim ise % 2’lik bir vergiden muaf hale geliyor. O %2’lik dilimi hale ödemeyip kooperatiflere ziraat odalarına veya birlikler’e ödeme şeyi var, bir tane maddede küçük bir şekilde yazılmış. Onun üzerindiyim eğer onu aşarsam, eğer güzel bir para dönüşü olacak her halde. %2’lik bir şey, %2’de 2000 veya 5000 üyesi olan insan için her ürettiği malın %2’sini demek ciddi bir rakam.

sahip olmaları, bu bilinci eyleme geçirmek için niteliklerini ve sosyal becerilerini arttırmaları (sosyal güçlenme) ve birlikte çalışma kültürü oluşturmaları gerekmektedir.

Bu örneklem çerçevesinde, yukarıda yorumlandığı biçimiyle politik bir güçlenmeye; Sarıcakaya kooperatifi yaklaşmıştır. Ertuğrul köyü kooperatifi de, özellikle sosyal ve örgütsel güçlenme yarattığı için bir aşama kaydetmiştir. Ancak, her iki kooperatifin üyelerinin bütününe kooperatiften nasıl etkilendiğini bilemediğimiz için, bu güçlenme boyutlarının kooperatif üyelerinin ne kadarını etkilediği bilinmemektedir. Diğer kooperatifler politik güçlenme açısından henüz bir değişim potansiyeli gösterememişlerdir.

V. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada, kırsal kadınların psikolojik, ekonomik, sosyal, örgütsel ve politik güçlenmelerindeki koşullar, potansiyeller ve engeller açığa çıkarılmaya çalışılmıştır. Bunun için ilk incelenenlerden biri kadınların kooperatifleri kuruluş hikâyeleridir.

Bu çalışmada önem verilen kadınların kooperatiflerin kuruluş hikâyeleri kadınların aktör konumunda olup olmadıklarını anlamakta önem kazanıyor. Bu kooperatiflerin kurulmasında devlet veya diğer kurum ve örgütlerin desteği olsa da, kadınların bir şekilde aktör konumunda olması, örgütün kurulması sürecindeki varlığı, kadınların psikolojik ve sosyal güçlenmesini olumlu olarak etkiliyor. Belki de, örgütün kurulma sürecinde, kadınların aktör konumunda olması, kadınların kendileri için bir şeyler yapma niyetini ve kararlılığını gösteriyor denilebilir. Ancak, kırsal kadın örgütleri, eğer grup faaliyetine dönüşemiyorsa, kadın örgütleri varlığını sürdürmez.

Kuruluş hikâyelerinden sonra, kırsal kadın örgütleriyle ekonomik olarak güçlenmesi incelenmiştir. Ekonomik güçlenmenin önemli bir nedeni olarak, kadınların ek gelir kazanmak ve geliri devam ettirmek istemeleri ve örgüte bu amaçla katılmaları görülebilir. Bu ekonomik geliri devam ettirmeleri, öncelikle kadınların bütün yaptıkları işlere, tarımsal üretim, hanedeki diğer ev işlerine de zaman ayırmaları gerektiği için zor olabilmektedir. İkinci olarak, ürünlerini pazarlamak zor olabilmektedir. Bunu gerçekleştirebilmeleri diğer güçlenme biçimleri ve özellikle sosyal güçlenmeyi sağlamalarıyla yakından ilgili olarak ortaya çıkıyor. Kadınlar, eğer, sosyal ağlarını geliştirip pazarlama becerileri, örgütün yasal, muhasebe ve yönetim işlerini yürütmelerini sağlayacak becerileri geliştirirlerse; ürünlerini pazarlamada da başarılı olabilirler.

Ekonomik güçlenmeden sonra psikolojik güçlenme irdelenmiştir. Kadınların kendilerini tanımlamaları, kendilerinin farkına varmaları, grup olarak ve grup faaliyetleri hakkındaki algıları, grup kimliklerini ve psikolojik güçlenmelerini etkileyen faktörler olarak ortaya çıkmaktadır. Psikolojik güçlenmede esas olan, daha çok sosyal psikolojik bir olgu olarak kadınların, bireyler olarak kendi gruplarında (kooperatiflerinde) ve grubun faaliyetlerinde kendilerini nasıl hissettikleridir. Daha

güçlü grup kimliği, kendine güveni ve gruba inancı olan bireylerden oluşan kooperatifler, kooperatif faaliyetlerinin devamlılığını sağlamada ve örgüt olarak karşılaştığı problemleri atlatmakta daha başarılı oluyorlar.

Ayrıca, başarılı örneklerin çoğunda, kadınlar, kooperatifin kurulmasının ve yönetilmesi için gerekli becerilerin edinilmesinin; kadınların kendileri hakkındaki algılarını, kendilerine olan güvenlerini olumlu yönde etkilediklerini söylediler. Örgütsel güçlenme daha çok kadınların örgütlerini nasıl yürüttükleri olarak çıkar. Kooperatifin geleceğiyle ilgili kararlarda kooperatifte demokratik karar verme yapısı ve gönüllü ve gönüllü olmayan işlerde demokratik katılım belli bir derecede oluşturulabilirse; kooperatif üyelerinin kooperatife devam etme olasılıkları artıyor. Genel olarak, örneklerde kooperatifin güçlenmesi, aynı zamanda, ekonomik güçlenmeye olumlu etkide bulunuyor. Bunun sebebi olarak, sosyal ağların geliştirilerek ve lobicilik yapılarak ve yasal ve bürokratik kurallar öğrenilerek yeni ekonomik kaynakların bulunmasının ve mevcut kaynakların etkili ve aktif muhasebe ve kontrolle iyi kullanılabilmesinin her iki güçlenme çeşidini de mümkün kılması söylenebilir. Çoğunlukla, örneklerde, örgütsel güçlenme ve sosyal güçlenme örgütün faaliyetlerinin yürütülmesi sürecinde iç içe geçiyor. Bu süreçler; kooperatifin üyeleri tarafından, yaparak öğrenme, sosyal ağlarını ve tanıdıklarını arttırma, kooperatifin gelişmesi için becerilerini geliştirme olarak tanımlanıyor.

Seçili örneklerde kadınların güçlenmek için kullandıkları en temel araçlar aşağıdaki gibi sıralanabilir.

1. Aile ve yakın çevrelerini kooperatif ve ilgili faaliyetlerine katılmalarına ikna etmek,
2. Kendi emeklerini kullanım süre ve yoğunluğunu arttırarak ekonomik olarak güçlenmeye çalışmak,
3. İlgili kurumlarla resmi ve gayri resmi ilişki ve ağlar kurarak teknik, ekonomik ve sosyal destek sağlamaya çalışmak,
4. Hem ekonomik faaliyetleri hem de kooperatiflerin işleyişi ile ilgili bilgi ve deneyimlerini arttırmak ve bu konularda devletten eğitim almak.

Bu süreçte karşılarına çıkan engeller olarak en temel sorunlar da şu şekilde sıralanabilir:

1. Türkiye tarımında tarımsal desteklerin azaltılmasına bağlı olarak geleneksel geçimlik üretim imkânlarının daha da azalması,
2. Kırsal kadınların kooperatif kurulmadan öncede iş yükünün ağır olması,
3. Kırsal kadınların ekonomik etkinliklerinde parasal ekonomiye ve ürünlerin pazarlanmasına dair işlere karışmasının uygun görülmemesine dair ataerkil kabuller,

Bazı durumlarda, kooperatif başarılı olduğu zaman, ilgili topluluğun erkek bireyleri kadınlara örgütü kendilerine devretmesini teklif edebilmektedirler. Bu çalışmada buna benzer örneklerin Ege bölgesindeki bazı köylerde olduğuna dair, bu kooperatiflerle görüşme yapılmaya da, ilgili tarım ilçe müdürlüklerinden bilgi alındı.

4. Kırsal kadınların kendilerine ait ekonomik kaynakları (paraya dönüşebilecek mallar veya gayrimenkulleri) olmaması,
5. Üretim yaptıkları ürünlerin pazarlanması ve satılmasına dair kooperatif öncesi bilgi ve deneyim sahibi olmamaları.

Bu kooperatiflerin üyelerinin güçlenmesinde potansiyeli artırabilmesinin, ekonomik ve politik güçlenme yaratabilmesinin, en önemli yolu, daha dinamik olan örgütsel ve sosyal güçlenme yaratabilmesinden geçiyor.

Az gelişmişliğin Türkiye tarım sektörüne genel etkilerine ve ataerkil toplumsal cinsiyet kabullerine rağmen, bu kırsal kadın kooperatifleri belli bir ölçüde üyelerini psikolojik, ekonomik, sosyal, örgütsel ve politik olarak tanımlanan boyutlarda güçlendirmekte başarılı olabilmişlerdir. Bu çalışmadaki kadın kooperatiflerinin öncelikle ekonomik sonra psikolojik güçlenmeye önem verdikleri ortaya çıkmıştır. Örgütsel güçlenme ve sosyal örgütlenme, dinamik ve birbirleriyle ilişkili olarak ve diğer güçlenme biçimlerini olumlu olarak etkileyerek ve güçlenmeyi genişleterek ortaya çıkıyor. Her iki güçlenme biçiminin de kooperatiflerin devamlılığının sağlanmasında, bunu sağlayamayan kooperatifler varlıklarını sürdürmekte zorlandıkları için hayati oldukları da gözlenmiştir.

Sonuç olarak, göreceli olarak, kadınların psikolojik ve ekonomik güçlenmesinin koşullarının daha yapısal olarak oluştuğunu, sosyal ve örgütsel güçlenmenin kooperatifin kurulmasından sonra işleyişte ortaya çıktığını, en dinamik ve kadınların en çok etkide bulunabildiği öğeler olarak diğer güçlenme biçimlerini etkilediğini belirtmek gerekir. Ayrıca politik güçlenmenin, bütün güçlenme biçimlerinin oluşmasına bağlı olarak oluşabildiği de görülmektedir. Dolayısıyla; bütün güçlenme biçimleri dinamik bir şekilde iç içe geçmektedir.

KAYNAKÇA

- ALLAHDADI Fatemeh. (2011). Women's empowerment for Rural Development. *Journal of American Science*, 7(1); 40-42.
- AYDIN, Z. (2001). Yapısal uyum politikaları ve kırsal alanda beka stratejilerinin özelleştirilmesi: Söke'nin Tuzburgazı ve Sivrihisar'ın Kınık köyleri örneği. *Toplum ve Bilim*, 88(Bahar), 11-31.

- CHARLES Nicki. 1996. Feminist practices: identity, difference and power. İçinde Nicki Charles ve Felicia Hughes- Freeland (Ed.). (1-37). Practising feminism: identity, difference and power. Routledge: London ve New York.
- ECEVİT Mehmet (1994). Tarımda kadının toplumsal konumu: bazı kavramsal ilişkiler. *Amme İdaresi Dergisi*, 27(2), 89- 106.
- ECEVİT Yıldız ve ECEVİT Mehmet. (2002). Kırsal yoksullukla mücadele: tarımda mülksüzleşme ve aile emeğinin metalaşması. İçinde Y. Özdek (Ed.). *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları*. Ankara: ODAİE.
- ECEVİT Yıldız. (2007). *A critical Approach to women's entrepreneurship in Turkey*. Ankara, Turkey: International Labor Office.
- ECEVİT Yıldız (2011). Türkiye'de Kadın Emeği Konulu Çalışmaların Feminist Tarihçesi. İçinde Serpil Sancar ve Pelin Özer (Ed.). *Birkaç Arpa Boyu... 21. Yüzyıla girerken Türkiye'de Feminist Çalışmalar Prof. Dr. Nermin Abadan Unat'a Armağan*. (121-165). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- GANGWAR M., KANDEKAR N., MANDAL M.K., KANDEKAR P. (2004). Empowerment status of rural women: Insights from dairy cooperatives. *Social Change*, 34(1), 112-125.
- GREENWOOD Susan. (1996). Feminist Witchcraft: A transformatory politics. İçinde Nicki Charles ve Felicia Hughes- Freeland (Ed.). Practising feminism: identity, difference and power. (109 - 135). Routledge: Londra ve New York.
- HOŞGÖR GÜNDÜZ Ayşe, SMİTS, Jeroen. (2006). The status of rural women in Turkey: What is the role of regional differences. *Nice Working Paper*, 06-101. Nijmegen, Netherlands: Nijmegen center for Economics (NiCE) Institute for Management Research Radboud University Nijmegen.
- LENNİE June. (2002). Rural Women's empowerment in a communication technology project: Some contradictory effects. *Rural Society*, 12(3), 224-245.
- KABEER Naila. (1994). *Reversed Realities: Gender Hiearchies in Development Thought*. London, New York: Verso.
- PARPART J. L., RAİ S., STAUDT K. (2002). *Rethinking Empowerment: Gender and Development in a Global/local world*. Routledge: London ve New York.
- ROWLANDS J. (1997). *Questioning empowerment: working with women in Honduras*. Oxford: Oxfam.
- SAFİLİOU-ROTSCHİLD C. , DİMOPOULOU E., LAGİOGİANNİ R. AND SOTİROPOULOU S. (2007). Trends of Agricultural Feminisation in Kastoria, Greece. *Journal of Comparative Family Studies*, 38(3), 409-422.
- SANCAR S. (2011). Türkiye'de Kadın Hareketinin Politığı: Tarihsel Bağlam, Politik Gündem ve Özgünlükler. İçinde Serpil Sancar ve Pelin Özer (Ed.). *Birkaç Arpa*

Boyu... 21. Yüzyıla girerken Türkiye'de Feminist Çalışmalar Prof. Dr. Nermin Abadan Unat'a Armağan. (61-117). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

SANDOVAL C. (1991). US Third World Feminism: The theory and method of oppositional consciousness in the postmodern world. *Genders*, 10, 1-24.

SEN G., GROWN C. (1985). *Development Alternatives with women for a new Era: Development ciresses and Alternative Visions*. Earthcan: Londra.

SİNGH S. (2007). Deconstructing 'gender and development' for 'identities of women'. *International journal of social welfare*, 16, 100-109.

VİSVANATHAN N. (1997). Introduction to Part 1. İçinde N. Visvanathan, L. Duggan, L. Nisanoff ve N. Wiegiersma (Ed.). *The Women, Gender and Development Reader*. (17-32). New Jersey ve London: Zed Books LTD.